

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАТВЕРДЖУЮ:

**Проректор з наукової роботи
Микола ДИВАК**

« » **2024 р.**

ПРОГРАМА

**проведення фахового вступного випробування для претендентів на
здобуття освітньо-наукового ступеня «доктор філософії»
із спеціальності 052 «Політологія»**

Заслухано на засіданні ПК
протокол № 3 від 28.03.24 р.

Тернопіль – ЗУНУ - 2024

Програма вступного іспиту в аспірантуру із спеціальності 052 «ПОЛІТОЛОГІЯ»

Тема 1. Політологія як наука і навчальна дисципліна.

Поняття політики, причини та умови формування політичної сфери суспільного життя. Структура та функції політики, критерії її типології.

Формування та розвиток політичних наук у світі та Україні. Основні категорії політології. Її об'єкт, предмет, методи дослідження. Система політичних наук. Зв'язок політології з іншими суспільними науками. Функції політології, її роль у забезпеченні суспільного прогресу.

Тема 2. Етапи розвитку світової та вітчизняної політичної думки

Витоки та етапи розвитку зарубіжної політичної думки. Політичні погляди Стародавнього Сходу. Політична думка Стародавньої Греції та Стародавнього Риму. Політико-релігійні погляди Середньовіччя. Політичні вчення епохи Відродження та Реформації. Н. Макіавеллі – фундатор світської політичної науки. Політична думка Нового часу.

Формування політичної думки в княжу добу історії України. Політичні ідеї періоду козаччини та гетьманської держави. Національне відродження і розвиток української політичної думки в XIX – початку XX ст. Українська політична думка міжвоєнної доби. Становлення та розвиток політології в суверенній Україні.

Тема 3. Політична влада: її суб'єкти, засоби, закономірності.

Влада як суспільний феномен. Наукові концепції політичної влади. Суб'єкти, об'єкти, джерела та ресурси політичної влади, методи та засоби її реалізації. Політологічний ромб як багатовимірна модель влади. Поняття та способи легітимації політичної влади. Закономірності структури та функціонування політичної влади. Типологія політичної влади. Особливості суспільно-політичної та державної влади. Політична влада в Україні, її сутнісні риси та ефективність.

Тема 4. Політична діяльність і політичні відносини.

Конституційні політичні права та свободи громадян України. Поняття політичної діяльності, її сутність, мотиви та засоби. Аспекти, рівні та форми політичної діяльності. Політична взаємодія та політичні відносини. Типологія політичної діяльності. Поняття та основні складові політичного процесу. Участь громадян України у політичному житті держави: мотиви, актуальні форми та вплив на суспільні процеси.

Тема 5. Політична система суспільства.

Поняття політичної системи, її структура та функції. Концепції політичної системи Д. Істона, Г. Алмонда та К. Дойча. Політичні інститути, їх різновиди та

роль в політичній системі суспільства. Теоретичні засади взаємодії політичної системи із економічною, соціальною та духовною системи суспільства. Типологія політичних систем. Політична система сучасної України, проблеми її реформування в умовах підготовки до вступу в ЄС.

Тема 6. Держава в політичній системі суспільства.

Поняття держави, її наукові концепції. Структура держави, її функції в політичній системі суспільства. Поняття етатизму та «мінімальної держави». Різновиди форм держави: форма державного правління, державного устрою та політичний режим як форма держави. Правова, демократична та соціальна держава. Взаємодія державних органів та органів місцевого самоврядування. Україна як парламентсько-президентська республіка. Децентралізація як актуальна проблема державного будівництва. Поняття квазідержави. Квазідержавні утворення на пострадянському просторі.

Тема 8. Політичні партії та громадські об'єднання.

Партія як політичний інститут, її особливості у порівнянні з державними інституціями. Історія формування політичних партій. Типологія політичних партій. Особливості сучасних політичних партій. Поняття європейської політичної партії; діяльність таких партій у Європарламенті. Політичні партії в Україні, їх різновиди та роль в політичному житті. Партійні системи, їх типологія та роль. Поняття та різновиди громадських об'єднань і суспільних рухів, правові засади їх діяльності.

Тема 8. Політичні режими.

Поняття політичного режиму, його роль у забезпеченні керованості суспільством. Критерії типології політичних режимів. Сутнісні риси демократичного режиму, його переваги та загрози. Тоталітаризм: об'єктивні та суб'єктивні передумови його формування. Різновиди тоталітарних режимів. Авторитарний режим, його історичні та сучасні моделі. Прояви авторитаризму в політичному житті України. Вплив олігархічних груп на деформацію політичного режиму. Трансформація політичного режиму в Україні в умовах російської агресії.

Тема 9. Демократія та засади публічної політики.

Поняття демократії, її історичні моделі та сучасні концепції. Принципи та форми демократії. Вибори як основа політичної демократії. Різновиди виборчих систем. Засади парламентських та місцевих виборів в Україні. Парламентаризм в системі сучасної демократії. Хвилі демократизації державних утворень. Шляхи та умови розбудови демократії в Україні, вплив на цей процес відносин із ЄС.

Поняття публічної політики. Ю.Габермас про резонерську публіку, комунікативну раціональність та деліберативну демократію. Основні переваги публічної політики перед традиційною політикою. Етапи становлення публічної політики в пострадянських державах та її утвердження в Україні.

Тема 10. Громадянське суспільство, його роль у функціонуванні демократії.

Поняття, генеза, принципи та інститути громадянського суспільства. Особливості взаємодії громадянського суспільства і держави в умовах різних політичних режимів. Роль громадянського суспільства у становленні та розвитку демократії та публічної політики. Нові інституції громадянського суспільства, які появились під час Помаранчевої революції та Революції гідності. Роль соціальних мереж у функціонуванні громадянського суспільства. Особливості функціонування інституцій громадянського суспільства в умовах російсько-української війни.

Тема 11. Політична еліта та політичне лідерство в умовах демократії.

Поняття політичної еліти, концепції її формування та ролі у суспільстві. Структура і функції політичної еліти. Типологія політичних еліт. Квазіеліта, протоеліта та контреліта. Системна та антисистемна опозиція. Місце і роль політичної еліти в структурі національної еліти.

Поняття політичного лідерства та його типологія. Сутнісні ознаки національного лідерства. Взаємозв'язок політичного та військового лідерства в умовах війни.

Тема 12. Світові політико-ідеологічні доктрини та рухи.

Поняття політичної свідомості, політичної ідеології та політичної психології. Функції політичної ідеології в політичній системі суспільства. Політичний та ідеологічний плюралізм як принципи функціонування сучасної демократії, їх відображення в Конституції України. Поняття політичного руху та політичної течії. Світові політико-ідеологічні доктрини та рухи.

Лібералізм як політико-ідеологічна доктрина. Політично-економічні принципи сучасного лібералізму. Ліберальна ідеологія в Україні. Представництво ліберальних партій в парламенті України. Консерватизм як політико-ідеологічна доктрина та суспільний рух. Сучасний неоконсерватизм. Консервативні політичні партії в Україні. Комуністична та соціал-демократична ідеологія: програмні засади, теорія та практика. Рівень популярності лівих партій і рухів в Україні.

Тема 13. Політична культура.

Поняття політичної культури. Концепція політичної культури Г. Алмонда. Структура політичної культури та її функції. Типологія політичної культури.

Поняття патріархальної, підданської та активістської політичної культури. Громадянська культура як основа функціонування та розвитку демократії. Особливості та основні чинники формування української національної політичної культури. Політична культура сучасної України, її основні цінності та тенденції розвитку. Вплив революційних подій в Україні 2004 та 2013-2014 рр. на подальший розвиток активістської політичної культури населення держави.

Тема 14. Нація та національні відносини в умовах народовладдя.

Поняття етносу, нації, національної груп та корінних народів. Нації етнічні, політичні та змішані. Етнополітика, її суб'єкти, об'єкти та демократичні принципи. Різновиди етнополітики держави та етнонаціональних груп. Конституційно-правові засади етнонаціональної політики української держави. Закон «Про національні меншини (спільноти) в Україні» (2022 р.) як основа етнополітичної консолідації українського суспільства. Націоналізм, інтернаціоналізм та космополітизм. Демократичний та авторитарний (інтегральний) націоналізм в Україні. Особливості ідеології та політики сучасних українських націоналістичних партій. Націоналізм національних меншин та прояви сепаратизму. Ідеологічний концепт «денацифікації» та його використання в рашистській агресії проти України.

Тема 15. Демократичні засади міжнародних відносин.

Зовнішня політика держав та міжнародні відносини. Поняття геополітики, її основні концепції. Міжнародні урядові та неурядові організації. Демократичні засади функціонування ООН, Ради Європи, Європейського Союзу та ОБСЄ. Україна як асоційований член ЄС та кандидат на вступ у цю міжнародну організацію. Вступ у НАТО як стратегічна мета України. Глобальні проблеми сучасності та світовий політичний процес. Підтримка України світовою спільнотою у її боротьбі проти російської агресії.

Орієнтовний перелік питань для вступного іспиту з «Політології»

1. Об'єкт, предмет, понятійний апарат та закономірності політології.
2. Українська політична думка другої половини XIX – початку XX ст.
3. Розкрийте зміст понять етнічна асиміляція, націоналізм, шовінізм, фашизм, сепаратизм. Чи мають вони відношення до етнополітичних процесів в Україні?
4. Функції політології. Причини зростання ролі політичних знань у сучасному суспільстві.
5. Політичні ідеї періоду Козаччини та Гетьманської держави. Цінності та принципи, втілені в Конституції Пилипа Орлика.
6. Яке значення має реалізація принципу поділу влади для утвердження демократії в Україні? Як цей принцип реалізується в умовах російсько-української війни?
7. Політика як соціальне явище, її сутність, структура, взаємозв'язок з економікою.
8. Політичні ідеї Кирило-Мефодіївського братства, їх актуальність в сучасних умовах.
9. Охарактеризуйте ідеологічну основу та стратегічні цілі правлячої в Україні партії.
10. Сутнісні ознаки партій, їх політичні, ідеологічні та організаційні функції.
11. Ідеї, висловлені Миколою Міхновським у праці «Самостійна Україна», їх роль у формуванні ідеології українського самостійництва.
12. Проаналізуйте проблеми формування та функціонування Верховної Ради України як законодавчого органу.
13. Модель політичної влади з точки зору діяльнісного підходу. Охарактеризуйте її основні структурні компоненти.
14. Політико-правові вчення фундаторів ліберальної ідеології (Т. Гоббс, Дж. Локк, В. Гумбольдт).
15. Які проблеми розмежування політики і бізнесу в українській державі та шляхи їх розв'язання?
16. Закономірності структури та функціонування політичної влади.
17. Політичні вчення епохи Відродження. Сутність т.зв. «макіавелізму».
18. Які вигоди мала б Україна, вступивши в НАТО? Що стримує рух української держави до цієї міжнародної організації?
19. Поняття та способи легітимації політичної влади.
20. Політична думка Стародавньої Греції та Стародавнього Риму.
21. Проаналізуйте роль громадянського суспільства у здійсненні Революції Гідності.
22. Особливості волонтерського руху в Україні в умовах російської агресії.

23. Критерії типології політичної влади та її різновиди. Характерні риси політичної влади в Україні.
24. Етапи розвитку світової політичної думки.
25. З'ясуйте об'єктивні та суб'єктивні чинники сепаратизму в східних областях України.
26. Засоби політичної влади, які домінують в демократичному, авторитарному й тоталітарному суспільствах.
27. Сутність, структура та функції політичної еліти.
28. Порушення яких конституційних прав і свобод громадянина привело до Революції Гідності в Україні?
29. Поняття політичної діяльності. Людина як суб'єкт та об'єкт політичного процесу.
30. Суб'єкти, принципи й засоби зовнішньої політики. Стратегічні союзники України в умовах російської агресії, напрями та форми взаємодії з ними.
31. Охарактеризуйте вплив олігархів на політичну владу в Україні. Які юридичні та політичні засоби використовуються для нейтралізації негативного впливу олігархічних структур за президенства В.Зеленського?
32. Українська політична думка другої половини XIX – початку XX ст. Історична роль Михайла Грушевського у розгортанні політичного процесу в Україні
33. Розкрийте зміст понять націоналізм, шовінізм, фашизм та сепаратизм Чи мають вони відношення до етнополітичних процесів у сучасній Україні?
34. Конституція України про політичні права і свободи громадян України. Особливості їхньої реалізації в умовах воєнного стану.
35. Україна як член європейських міжнародних організацій. На якому етапі перебуває процес вступу України в ЄС?
36. Економічні та політичні переваги, які отримала Україна після підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом.
37. Сутність і різновиди політичних відносин. Характер і зміст взаємодії влади та опозиції в Україні в умовах війни.
38. Типологія міжнародних конфліктів. Причини повномасштабної війни путінського режиму проти України.
39. На думку Вацлава Гавела: «У демократії є важливі недоліки: вона дуже зв'язує руки тим, хто її поважає, і дозволяє майже все тим, хто її не поважає». Чи погоджуєтесь Ви із таким твердженням?
40. Поняття політичної системи суспільства. Концепції політичної системи, розроблені політологами США.
41. Національна свідомість та самосвідомість, їх роль у життєдіяльності націй і держав.
42. Мотиви і форми політичної участі громадян України. Ваш особистий досвід суспільно-політичної діяльності.

43. Політичні інститути: сутність і різновиди. На яких підставах громадські організації включаються в структуру політичної системи суспільства і яка їх роль у функціонуванні демократії?

44. Поняття національної ідеології. Вклад Миколи Міхновського та Дмитра Донцова у розробку української національної ідеології.

45. Яка істотна відмінність між політичною реформою та революцією? За якими ознаками події в Україні кінця 2013 – початку 2014 рр. можна назвати революційними?

46. Поняття етнополітики, її суб'єкти, об'єкти та демократичні засади.

47. Охарактеризуйте реалізацію принципів політичного й ідеологічного плюралізму в життєдіяльності сучасного українського суспільства.

48. Теоретичні засади взаємодії політичної системи із соціальним середовищем. «Входи» і «виходи» політичної системи, умови їх ефективного функціонування.

49. Поняття нації. Різновиди націй, означені за способом їхнього формування (етнічні, політичні та змішані). До якого типу націй належить сучасна українська спільнота?

50. Основні риси політичної ментальності українців та їх прояви в умовах російсько-української війни.

51. Типологічні ознаки української політичної системи та їх динаміка в сучасних умовах.

52. Михайло Драгоманов як фундатор української політології та видатний громадсько-політичний діяч.

53. За якими ознаками існуючий в Україні політичний режим можна віднести до демократичного типу?

54. Поняття «політичний режим». Різновиди політичних режимів та критерії їх типології.

55. У чому зміст патріархальної, підданської та активістської політичної культури. До якого із названих типів належить політична культура сучасного українського суспільства?

56. Наведіть приклади конформізму й радикалізму в політичному житті України та їх причини.

57. Суть та характерні ознаки авторитарного політичного режиму. Різновиди авторитарних режимів у сучасному світі.

58. Проаналізуйте причини політичної та побутової корупції в Україні. Які дії влади спрямовуються на її запобігання?

59. Демократичний політичний режим, його характерні риси та різновиди.

60. Розкрийте сутність та структуру політичної культури особи. Що виступає критерієм сформованості та змісту політичної культури індивіда?

61. Микола Міхновський вважав, що державна самостійність є головною умовою відродження української нації. Чому суверенна Україна не забезпечила швидкого відродження українства та формування консолідованої нації?

62. Тоталітарний політичний режим, його передумови, характерні ознаки та різновиди.

63. Трансформація політичного режиму в Україні в умовах російської агресії.

64. Поняття та функціональні складові національної політичної культури. Зміст української національної ідеї на сучасному етапі розвитку суспільства та держави.

65. Михайло Драгоманов відстоював думку про те, що політична децентралізація й широке місцеве самоврядування є засобами подолання конфлікту між державою і суспільством. Чи актуальні ці ідеї для сучасної України?

66. В чому полягає відмінність у формуванні та функціонуванні органів виконавчої влади в умовах президентської та парламентської республік?

67. Світові політико-ідеологічні доктрини та їх поширення в Україні.

68. Проаналізуйте позитивні риси та недоліки змішаної виборчої системи. Яка модель виборчої системи є оптимальною для України.

69. Суть та ознаки правової держави, шляхи її побудови та утвердження в Україні.

70. Соціал-демократична та комуністична політико-ідеологічні доктрини: спільне та відмінне.

71. Особливості парламентсько-президентської республіки. Які аргументи можна навести на користь такої моделі державного правління в Україні?

72. Політичні та економічні засади лібералізму й неолібералізму: спільне та відмінне. Ліберальні політичні партії в Україні.

73. Політичні та економічні засади консерватизму й неоконсерватизму. Праві та правоцентристські партії в Україні.

74. Охарактеризуйте основні риси політичної опозиції в Україні.

75. Поняття, основні ознаки та критерії ефективності політичної еліти.

76. Чинники, які впливають на взаємозв'язок та взаємодію громадянського суспільства і держави

77. Поширеною є точка зору, згідно з якою зовнішня політика держави є відображенням і продовженням внутрішньої політики. Якою мірою внутрішньополітична ситуація в Україні впливає на зовнішню політику держави?

78. Відкриті та закриті політичні еліти. Концепція демократичного елітизму.

79. Сутність, мотиви та функції політичного лідерства. Особливості загальнонаціонального лідерства.

80. Функції громадянського суспільства по відношенню до громадянина, суспільства та держави.

Рекомендована література

1. Енциклопедія політичної думки / пер. з англ. К., 2000. 427 с.
2. Історія політичної думки : підручник / за заг ред. Н. М. Хоми [І. В. Алексеєнко, Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна та ін.]. Л.: «Новий світ – 2000», 2016. 1000 с.
3. Політологія: сучасні терміни і поняття / Короткий навчальний словник-довідник / Уклад. В. М. Піча. Львів: Новий світ – 2000, 2015. 516 с.
4. Політологія. навч. посібн. / за ред. . Т. Гончарук-Чолач. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2019. 219 с.
5. Рудакевич О.М. Політологія. Лекції, семінари, самостійна робота. Вид. п'яте. Тернопіль : Астон, 2015. 304 с.
6. Денисенко В. М, Матвієнков С, М, Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності. Підручник для ВНЗ. Л.: Астролябія, 2007. 360 с.
7. Філософія політики: Підручник. К.: Знання України, 2003. 400 с.
8. Філософія політики: Хрестоматія: У 4 т. К.: Знання, 2003.

Додаткова література

9. Зеленько Г. Кризи політичного розвитку в Україні: причини та зміст. *Політичні дослідження/Political Studies: Український науковий журнал*. 2021. №. 2. С. 33–61.
10. Зміна цивілізаційної парадигми розвитку України : теоретико-методологічний аналіз . Київ : ІПЕНД ім.І.Ф.Кураса НАН України, 2019. 552 с.
11. Пірен М. І. Суспільно-політична динаміка, виклики, війна: громадянсько-патріотична єдність українців задля перемоги. Чернівці: Видавництво ЧНУ імені Юрія Федьковича, 2022.
12. Прикладна політологія. Навч. посібн. / за ред. В. П. Горбатенка. К.:Академія, 2008. 472 с.
13. Ратушний С. М., Ратушний С. Н. Європейські цінності та питання імплементації Угоди про асоціацію України – ЄС. 2018.
14. Рудакевич О. Активний ідейно-політичний спротив імперській ідеології рашистів як важлива умова перемоги України у війні (презентація лекції, прочитаної для студентів ЗУНУ 1 лютого 2023 року). URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/47899/1/%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%86%d1%96%...>
15. Рудакевич О. М. *Націологічні засади модернізації українського суспільства : моногр.* Київ : Вид-во ПОЛІТІЯ, 2020. 360 с.
16. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні URL: https://smc.org.ua/wpcontent/uploads/2020/10/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf
17. Соціокультурні та політичні пріоритети української нації в умовах глобалізації: моногр. / Т. В. Гончарук та ін.; за ред. проф. О. М. Рудакевича. Тернопіль ВПЦ «Університетська думка», 2021. 338 с.

- 18.Текст Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement \(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_(body).pdf).
- 19.Шульга М. А. , Зубчик О. А. Політичний менеджмент. Навч. посібн. К. : Академія, 2013. 160 с.
- 20.Almond G. A. The Intellectual History of the Civic Culture Concept. *The Civic Culture revisited* / Eds. Gabriel A. Almond, Sidney Verba. Newbury Park : Sage Publications, 1980. P. 1–36.
- 21.Carls Paul. Modern Democracy as the Cult of the Individual: Durkheim on religious coexistence and conflict. *Critical Research on Religion*. 2019. Vol. 7 (3). P. 292-311. URL: <https://www.twirpx.com/file/3130431/>